

❁ [ІЗ ЦИКЛУ]

«ЖИДІВСЬКІ МЕЛОДІЇ»

СУРКА

Я Сурка, бідна жидівка.
Не дав бог росту, ні вроди:
Мала я ростом, похила,
Лицем і зовсім погана.
Та й як було виростати
Стрункою й простою Сурці
Без багька й рідної неньки,
Відмалку поміж чужими,
Відмалку в тяжкій роботі,
У поштурковищі людським!
Отак жила я літ двадцять.
І не жила, а хилялась,
Із коршми в коршму тинялась.
Робота денно і нічно,
Коршмарка зла і лінива,
Коршмар побожний, та злодій,
І вередливії гості.
Усяке те тільки й дума —
Слузі роботи завдати,
Слугу щипнути та штуркнуть,—
Слуга ж і писнуть не сміє,
Ще й усміхатися мусить,
Хоч гнів і сльози наверха.
Отак жила я літ двадцять.
Аж раз коршмар мені шепче:
«Приходь ти, Сурко, до мене
Вночі, як жінка поїде!»
Я хоч негарна й похила,
Хоч глупа виросла й темна,
Читать, писати не знаю,
Молитись богу не вмію,—

А таки я здогадалась,
Нащо я Юдці здалася.
Гадала зразу втікати,
Потім — коршмарці сказати,
А далі так розгадала:
«Однако вік мій минає,
Як та вода по болоті,
Без щастя, радощів жадних!
І вмру, і знати не буду
Того, чим тішаться другі;
А там, у небі, безплотним
Немає вступу, ні честі.
Нехай же буде й у мене
Дитя малесеньке! Боже,
Як же ж любить його буду!
Ті ручки й ніжки дрібнії
Своїми гріти устами!
Собі від рота відійму,
Щоб лиш воно було сите.
Саму най б'ють, зневажають,
Щоб лиш воно, моя квітка,
Росло, як людській діти!»
Отак я думала часто,
Із річки носячи воду,
У кухні миючи миски,
Перучи шмаття жидівське.
І чула, як там під серцем
Воно все і дужче, і дужче
Ворушиться починало.
Не раз, бувало, аж дух в мні
Запре, я стану мов п'яна.
Робота з рук випадає —
Зажмурю очі і сиджу...
І вже ввижаєсь, півсонній,
Воно — маленьке, рожеве,
Ціле м'якеньке, пухкеє,
Як треплесь в мами на груді,
Сміється, дрига ніжками.
І так сиділа б хоч вік весь,
Якби коршмарка не вздріла
І в карк не вдарила міцно
Та не прикрикнула грізно.
А я з мрій своїх прокинусь,

Гляджу на неї — не злісно!
Не було злості й крихітки
У моїм серці в ту пору —
А гордо так, як царівна,
Отак сказала би злюці:
«Хоч ти коршмарка багата,
А я лиш служниця бідна,
А я тепер тобі рівна!
Я мати, злюко, я мати!»
Аж як прийшлося мені родить,
Тоді коршмарка дізналась.
Ой-ой, що гвалту, що крику!
Мене із коршми прогнала,
Хоч сніг був, вітер і студень.
А Юдка жінки боявся,
Не смів і писнуть нічого.
Та все ж ще мав милосердя:
Запряг кобилу в санчата,
Відвіз мя, хору, до баби
І тайком дав кілька ринських,
І мовив: «Сурко, небого,
Живи ти в баби, док можеш,
Я буду дбати про тебе.
Лиш, бійся бога, нічого
Не мов ти моїй коршмарці,
Що ся дитина від мене!
А то зжене мя зо світу!»
Дав бог, родився мій хлопчик,
Здоровий, гарний, як ангел!
Живу я місяць у баби,
Уже й зовсім я здорова,
Та не приходить мій Юдка!
А баба бідна, старенька,
В самої їсти нема що,
Зарібків также ніяких —
Прийшлося нам круто, ой круто!
І каже баба до мене:
«Ти бачиш, Сурко-небого,
Що нам тут жити не можна,—
Тра гнізд тепліших шукати.
Запру я хату на зиму,
Піду до вїйта в комірне.

А ти бери си дитину,
Иди, небого, до Юдки!
А не прийме тя Юдчиха,
Иди де далі між люди!»
Мороз був лютий і вітер,
Курило снігом по полю.
Я, майже гола і боса,—
Що тільки мала тепліше,
Всім обвинула дитину,
Самій про себе байдуже! —
Іду до коршми до Юдки.
Прийшла до коршми. Юдчиха
Лиш глип на мене, мов каня...
(Слуга вже інша при кухні).
«Чого ти хочеш?» — питає.
«П'ять літ я, — мовлю, — робила,
Прийшла по плату зарібну...»
Ех, як не крикне Юдчиха:
«Скажи, гадюко погана,
Скажи, чия се дитина?»
«Моя, — говорю, — та й божа».
«Скажи, хто батько дитини,
Бо не побачиш заплати!»
«Сього не скажу ніколи!»
«Так марш ми, дрантя, із хати!
Щезай у безвість від мене
Із своїм плодом поганим!»
«Юдчихо, бійтеся бога! —
Говорю. — Бачте, там студінь,
Я майже гола і боса,
Дитина в мене маленька,
Куди ж під ніч я дінуся?»
«Проч, не погань мені хати!
Іди й до вовчої мами!»
І прискочила зміюка
І випхнула мя за двері
Під ніч у куряву й студінь.
Пішла я, мов божевільна.
На серці в мене так важко...
І де се Юдка подівся,
Чом не явив ані ока,
Чом не сказав ані слова,
Не вговкав жінки-гадюки?

І де тепер я дінуся,
Куди попрошуся в хату?
П'ять літ у коршмі жила я,
Але села я не знала,
Людей не знала, що в сірих
Отих хатах проживають.
Страшні були вни для мене,
Усі здавалися п'яні,
Усі здавались охочі
Побить жидівку, полаять.
І стало так мені страшно,
Немов я в лісі густому
Поміж вовками.

Темніло.

Розплакалася дитина.
І чую я, що ще в груді
Є молоко. От я й сіла
У сніг під плотом в затишку,
Щоби дитя покормити.
Воно, малюсіньке, зараз
Взялося ссати так міцно —
Морозу ще не почуло,
Тільки що щічки червоні.
І ссе, а очка ті чорні
Звернуло прямо на мене
І так глядить, мов розумне,
Мов ось-ось хоче сказати:
«Не бійся, мамо, не бійся!»
І стало якимось так ясно
Довкола мене і любо,
Неначе сніг весь розтаяв,
І вітер теплий повіяв,
І пруття з'еленню вкрилось...
А я дивлюсь, не надивлюсь
На ангелятко маленьке —
Про світ, про горе забула...
Втім, пси завили десь близько,
І вітер свиснув над ухом
І снігом кинув у очі —
І я прокинулась разом.
Аж чую: руки і ноги
Вже одубіли, мов крига,

Дитина змерзла і плаче,
Мене сон клонить додолу,—
О боже, я замерзаю!
Була хвилина — і думка
У голові моїй блисла:
«Що ж, замерзаю, то й добре!
Не буду більше терпіти».
Та плач тихенький дитини,
Мов ніж, пройшов мое серце,
Прогнав ту думку погану.
Ні-ні, сама я най гину,
Та защо ж гинуть біднятку?
І, всеї сили добувши,
Я викопалась із снігу,
Що вже до впів мя присипав,
І загорнула дитину...
Хотіла б бігти бог зна де,
Та сил немає. Хотіла б
Огріти бідну дитину,
Та в мні тепла вже не стало.
А тут дороги не видно,
І ноги в'язнуть в замéті,
І вітер свище, б'є в очі...
Я йшла без думки, аж бачу:
Стоїть хатина, мигоче
Слабеньке світло з віконець.
І я надумала зразу
Під те віконце в загату
Свою дитину покласти.
Тут, чень, не всі ще поснули,
Хтось плач дитини почує,
Її візьме, обігріє...
Сама ж піду світ за очі,
Поки де згину в заметі.
Як нагадала — зробила.
Поцілувала те личко,
Що вже мороз був обхопив
І сніг присипував вперто,
Пообвивала якмога
І у загату в затишку
Ту ж під віконцем поклала.
Сама ж, як сонная змора,
Пішла снігами у поле,

Тяжка була та дорога!
Що крок, здавалось, на ноги
Тягар якийсь сотнаровий
Наляже — двігнути несила.
А вітер б'є мене в очі
І свище — чую виразно,
Словами свище: «Ти, підла,
Погана Сурко, що робиш?»
То йду, то стану... У серці
Немов іглами щось коле.
І ловлю слухом всі звуки,
І все, здаєсь мені, чую:
Пищить і квілить дитина.
І почали мені мислі
Страшнії в голову лізти:
«Ану ж всі в хаті поснули,
Плачу дитини не вчують,
Моя дитина замерзне!
Ану ж почують собаки,
З'їдять дитину живою!»
І я мов вкопана стала.
І, обернувшись, щосили
Кричати стала: «Рятуйте!
Моя дитина, дитина!»
Та пусто, глухо довкола,
Ковтає вітер мій голос...
І я, мов кінь із припону,
Рванулась, кинулась бігти
Назад в село. Спотикаюсь,
Упаду, встану, знов впаду,
Кричу і плачу — даремно!
Біжу, біжу так і мучусь,
Здаєсь, годину і другу,
Здаєсь,— віки вже цілії,
А хати з світлом не видно.
Якісь стоги все та верби,
Собаки виють далеко,
Якісь рови глибочезні,
Плоти — а хати не видно!
І стала люта розпука
Прокрадуватися в душу:
Я мечусь, мов божевільна,
Кричу щосили і плачу.

Аж тут хтось цап! мене ззаду.
«Ти що тут робиш?» — питає.
Я озирнулася — шандар!
Блищить на плечах карабін,
Ліхтарня блима при пасі.
Хоч я, у коршмі ще бувши,
Шандарів дуже боялась,—
Боявсь ще дужче їх Юдка! —
То тут мені ані крихти
Страшним той шандар не здався,
І я припала до нього,
Мов до спасителя свого.
«Ой пане,— мовляю,— я Сурка,
Що в Юдки в коршмі служила,—
Гляджу своєї дитини!»
І все йому розказала.
Взяв мя шандар за руку
І по селу попровадив,
Аж поки світло ми вздріли.
«Чи та се хата?» — питає.
«Не знаю, пане! Погляну!»
Пішла я — боже, мій милий! —
Та сама хата й загата,
Але дитини немає!
І стала я, мов мертвая.
«Нема дитини!» — говорю.
А в хаті світиться, гомін...
Застукав шандар... Ввійшли ми.
Та вже при вході я чую:
Кричить дитина. «О боже!» —
Лиш тільки скрикнуть могла я
І впала в сінях зомліла.
Що сталось дальше — не тямлю.
Лиш мов кризь сон споминаєсь,
Що в хлопській хаті лежу я,
Тепло, і чисто, і ясно...
Сидить бабуся край мене,
І головою хитає,
І стиха-стиха говорить:
«Дурна ти, Сурко, та глупа!
І чом було не застукать?»

Ми ж не собаки, як Юдка
Й його Юдчиха, ми люди!
А то ж чи чуване діло
В снігу дитину лишати!
Ще шастя, що я не спала,
Молилась богу, аж чую:
Щось під вікном у загаті,
Мов котеняточко, м'явка»...
І знов нетяма...

Аж тут я
Прийшла до себе, в шпиталі
Тюремнім. Кажуть, в гарячці
Я три неділі лежала...
Кажуть — судити мя будуть.
Та що, най судять, бог з ними!
Байдуже суд мені їхній,
Байдуже їхня кара.
Я суд найтяжчий пройшла вже,
Знесла найтяжчу кару
Отої ночі страшної.
Що буде далі — не дбаю!
Я не боюся роботи
І не лякаюсь нічого,
Як лиш дитина зо мною.
Для неї все я готова
Знести!.. Говорять, хотіли
Мені відняти дитину, —
Ну, та спасибі гарячці,
Не допустила до того!
Я, кажуть, так верещала,
Металась, рвалась невпинно
І все дитини шукала,
Що доктор врешті промовив;
«Віддайте їй ту дигину,
Бо за життя я не рúчу!»
Воно тепер вже більшеньке,
Уже й сміятися вміє.
Глядіть, як граєсь, як дрига,
Ручками хапле за груди!
Моя ти розкіш єдина!
Ти мій пестунчик маленький!..